

آنا تومی

آیین دادرسی کیفری

ویژه وکالت، قضاوت و سایر آزمون‌های حقوقی

ذکر سلول به سلول آیین دادرسی کیفری

مرور سریع و آسان

تکنیک‌های تستی

آراء وحدت رویه و قوانین خاص

مؤلف:

دکتر بهزاد ستاری

فهرست

بخش اول: کلیات	۹	بخش سوم: دادگاه‌های کیفری، رسیدگی و صدور رأی	۹۳
فصل اول: کلیات (مواد ۱ تا ۷)	۱۰	فصل اول: تشکیلات و صلاحیت دادگاه‌های کیفری مواد ۲۹۴ تا ۳۱۷	۹۴
فصل دوم: دعوای عمومی و دعوای خصوصی (مواد ۸ تا ۲۱)	۱۲	فصل دوم: رسیدگی به ادله اثبات مواد ۳۱۸ تا ۳۳۴	۱۰۷
بخش دوم: کشف جرم و تحقیقات مقدمات	۱۷	فصل سوم: کیفیت شروع به رسیدگی در دادگاه کیفری دو مواد ۳۳۵ تا ۱۱۰۳۵۷	
فصل اول: دادسرا و حدود صلاحیت آن (مواد ۲۲ تا ۲۷)	۱۸	فصل چهارم: ترتیب رسیدگی در دادگاه کیفری دو مواد ۳۵۸ تا ۳۷۳	۱۱۵
فصل دوم: ظابطان دادگستری و تکالیف آن‌ها (مواد ۲۸ تا ۶۳)	۲۱	فصل پنجم: مقدمات رسیدگی در دادگاه کیفری یک مواد ۳۸۲ تا ۳۹۴	۱۲۰
فصل سوم: وظایف و اختیارات دادستان (مواد ۶۴ تا ۸۸)	۲۹	فصل ششم: ترتیب رسیدگی در دادگاه کیفری یک مواد ۳۹۵ تا ۴۰۲	۱۲۳
فصل چهارم: وظایف و اختیارات بازپرس (مواد ۸۹ تا ۱۱۵)	۴۱	فصل هفتم: رای غیابی و واخواهی مواد ۴۰۶ تا ۴۰۷	۱۲۵
فصل پنجم: صلاحیت بازپرس (مواد ۱۱۶ تا ۱۲۲)	۴۹	فصل هشتم: رسیدگی در دادگاه اطفال و نوجوانان مواد ۴۰۸ تا ۴۱۱	۱۲۶
فصل ششم: معاینه محل، تحقیق محلی، (مواد ۱۲۳ تا ۱۶۷)	۵۱	فصل نهم: احاله مواد ۴۱۸ تا ۴۲۰	۱۲۸
فصل هفتم: احضار، جلب، تحقیق از متهم مواد ۱۶۸ تا ۲۰۳	۶۰	فصل دهم: رد دادرس مواد ۴۲۱ تا ۴۲۵	۱۲۹
فصل هشتم: قرارهای تأمین و نظارت قضائی مواد ۲۱۷ تا ۲۶۱	۶۹	بخش چهارم: طرق اعتراض به آراء	۱۳۱
فصل نهم: اقدامات بازپرس و دادستان پس از ختم تحقیقات	۸۱	فصل اول: کلیات	۱۳۲
فصل دهم: تحقیقات مقدماتی جرائم اطفال و نوجوانان مواد ۲۸۵ تا ۹۰۲۸۷		فصل دوم: کیفیت رسیدگی دادگاه تجدیدنظر استان	۱۳۸
فصل یازدهم: وظایف و اختیارات دادستان کل کشور مواد ۲۸۸ تا ۲۹۳	۹۱	فصل سوم: کیفیت رسیدگی دیوان عالی کشور مواد ۴۶۲ تا ۴۷۳	۱۴۱
		فصل چهارم: اعاده دادرسی ۴۷۴ تا ۴۸۳	۱۴۴

۴ آناتومی آیین دادرسی کیفری	
بخش پنجم: اجرای احکام کیفری و اقدامات تأمینی و تربیتی	۱۴۷
فصل اول: کلیات مواد ۴۸۴ تا ۵۱۲	۱۴۸
فصل دوم: اجرای مجازات حبس مواد ۵۱۳ تا ۵۲۸	۱۵۴
فصل سوم: اجرای محکومیت‌های مالی مواد ۵۲۹ تا ۵۴۰	۱۵۸
فصل چهارم: اجرای سایر احکام کیفری مواد ۵۴۱ تا ۵۵۰	۱۶۱
فصل پنجم: اجرای قرار تعلیق اجرای مجازات، آزادی مشروط، قرار تعویق صدور حکم و... مواد ۵۵۱ تا ۵۵۸	۱۶۲
فصل ششم: هزینه دادرسی ماده ۵۵۹ تا ۵۶۵	۱۶۴
بخش ششم: آیین دادرسی جرائم نیروهای مسلح	
فصل اول: کلیات مواد ۵۷۱ تا ۵۷۴	۱۶۵
فصل دوم: صلاحیت دادگاه های نظامی مواد ۵۹۷ تا ۶۰۱	۱۶۹
فصل سوم: کشف جرم و تحقیقات مقدماتی مواد ۶۰۲ تا ۶۱۳	۱۷۰
بخش هفتم: دادرسی الکترونیکی	۱۷۷
فصل اول: دادرسی الکترونیکی مواد ۶۴۹ تا ۶۶۳	۱۷۸
فصل دوم: آیین دادرسی جرائم رایانه‌ای مواد ۶۶۴ تا ۶۸۷	۱۷۹
بخش هشتم: آیین دادرسی جرائم اشخاص حقوقی	۱۸۱
بخش نهم: قوانین خاص	۱۸۳
فصل اول: قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب	۱۸۴
فصل دوم: قانون احترام به آزادی های مشروع و حفظ حقوق شهروندی	۱۸۵

تقدیر و تشکر

مقدمه

بخش اول

کلیات

فصل اول: کلیات (مواد ۱ تا ۷)

تعریف آیین

دادرسی کیفری

آیین دادرسی کیفری، مجموعه مقررات و قواعدی است که برای کشف جرم، تعقیب متهم، تحقیقات مقدماتی، میانجیگری، صلح میان طرفین، نحوه رسیدگی، صدور رای، طرق اعتراض به آراء، اجرای آراء، تعیین وظایف و اختیارات مقامات قضائی و ضابطان دادگستری و رعایت حقوق متهم، بزه دیده و جامعه وضع می شود.

تعریف جرم

طبق قانون مجازات اسلامی، «هر رفتاری، اعم از فعل (یعنی انجام دادن کاری که قانون، آن را منع کرده است) یا ترک فعل (یعنی انجام ندادن کاری که طبق قانون، تکلیف است) که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است، جرم محسوب می شود.» پس تا زمانی که قانون، رفتاری را صراحتاً منع نکرده باشد، نمی توان کسی را بابت انجام دادن آن رفتار مجازات کرد. مانند: عمل خودکشی یا خالکوبی.

انواع جرم از لحاظ

تاثیر گذشت

جرم قابل گذشت: جرمی است که دارای جنبه خصوصی می باشد. لذا، تعقیب متهم، منوط به شکایت شاکی خواهد بود. چنانچه شاکی در هر مرحله ای اعلام گذشت کند، تعقیب یا اجرای حکم، متوقف می شود. (مانند توهین، مزاحمت، افترا، نشر اکاذیب، خیانت در امانت، تهدید، قذف و ...).

جرم غیر قابل گذشت: جرمی است که دارای جنبه عمومی می باشد. لذا، برای تعقیب متهم، لزومی به شکایت شاکی نبوده و دادستان (یا همان مدعی العموم)، تعقیب متهم را آغاز خواهد کرد. (مانند سرقت، کلاهبرداری، جعل، رشاء، ارتشاء، پولشویی، اختلاس و ...). البته لازم به توضیح است که اعلام گذشت شاکی، می تواند باعث تخفیف مجازات مرتکب شود.

مقامات قضایی

دادسرا:

دادستان: او ریاست دادسرا را بر عهده دارد و «مدعی العموم» محسوب می شود. وظیفه وی، حفظ حقوق جامعه، کشف جرم و تعقیب متهم است.

بازپرس: قاضی تحقیق است که هم در جرایم موضوع ماده ۳۰۲ (یعنی جرایم سنگین) و هم غیر آن (یعنی جرایم سبک)، تحقیقات انجام می دهد. وی، نسبت به دادیار، استقلال قضایی بیشتری داشته و حق اختلاف با دادستان را دارد.

دادیار: وی به جانشینی از دادستان تحقیق می کند. دادیار، در جرایم غیر موضوع ماده ۳۰۲ (یعنی جرایم سبک)، تحقیقات انجام می دهد. ضمناً، حق اختلاف با دادستان را ندارد.

نکته ۱ دادرسی کیفری، باید مستند به قانون باشد، حقوق طرفین دعوی را تضمین کند و قواعد آن نسبت به اشخاصی که در شرایط مساوی به سبب ارتکاب جرائم مشابه، تحت تعقیب قرار می‌گیرند، به صورت یکسان اعمال شود. (ماده ۲)

ویژگی‌های دادرسی منصفانه: (ماده ۳)

- ۱- **اصل بی‌طرفی:** عدم تمایل مرجع قضایی به یک طرف دعوی، اعم از شاکی یا متهم است.
- ۲- **استقلال کامل:** وصف عینی و به معنای نفوذناپذیری مرجع قضایی در برابر فشارهای بیرونی، اعم از عوامل داخلی یا خارجی قوه قضاییه است.

نکته ۲ اصل، پرافت است. هرگونه اقدام محدودکننده، سالب آزادی و ورود به حریم خصوصی اشخاص، جز به حکم قانون و با رعایت مقررات و تحت نظارت مقام قضائی مجاز نیست و در هر صورت این اقدامات، نباید به گونه‌ای اعمال شود که به کرامت و حیثیت اشخاص آسیب وارد کند.

نکته ۳ مواردی که متهم، باید در اسرع وقت از آن‌ها آگاه شود: (ماده ۵)

- ۱- موضوع اتهام
- ۲- ادله اتهام انتسابی
- ۳- حق دسترسی به وکیل
- ۴- حق دسترسی به سایر حقوق دفاعی

تذکره: باید توجه گردد که در تمامی مراحل دادرسی کیفری (اعم از دادسرا یا دادگاه) رعایت حقوق شهروندی از سوی اشخاصی که در فرآیند دادرسی مداخله دارند (مانند مقام قضایی، ضابط دادگستری، وکیل، متهم، شاکی، مطلع، کارشناس و ...)، الزامی است.

سوال: در فرآیند دادرسی چه افرادی باید از حقوق خود آگاه شوند؟

- ۱- بزه‌دیده
- ۲- شاهد
- ۳- متهم
- ۴- سایر افراد ذی‌ربط

فصل دوم: دعوای عمومی و دعوای خصوصی (مواد ۸ تا ۲۱)

نکته ۱ محکومیت به کیفر، فقط ناشی از ارتکاب جرم است و همه جرائم، **الف- حیثیت عمومی** از جهت تجاوز به حدود و مقررات الهی یا تعدی به حقوق جامعه و اخلاق در دارای **جنبه الهی** هستند که این جنبه الهی، دارای دو نوع حیثیت می‌باشد: نظم عمومی

نکته ۲ ارتکاب جرم، می‌تواند موجب طرح دو دعوی **الف- دعوای عمومی**، برای حفظ حدود و مقررات الهی یا حقوق جامعه و نظم عمومی **ب- دعوای خصوصی**، برای مطالبه ضرر و زیان ناشی از جرم و یا مطالبه کیفرهایی که به موجب قانون، حق خصوصی بزه‌دیده است مانند حد قذف و قصاص شود (ماده ۹)

نکته ۳ سوال: بزه‌دیده کیست؟ بزه‌دیده، شخصی است که از وقوع جرم، متحمل ضرر و زیان می‌گردد و **۱- تعقیب متهم را درخواست کند: شاکی نامیده می‌شود.** چنانچه: **۲- جبران ضرر و زیان وارده را مطالبه کند: مدعی خصوصی نامیده می‌شود.**

نکته ۴ نحوه اقامه و شروع تعقیب متهم: **۱- از جهت حیثیت عمومی: برعهده دادستان** **۲- از جهت حیثیت خصوصی: شاکی یا مدعی خصوصی** **تذکره:** باید توجه داشت که تعقیب متهم در جرائم قابل گذشت با شکایت شاکی، شروع می‌شود و در صورت اعلام گذشت وی، پایان می‌یابد. لذا، دادستان در این جرایم، بدون شکایت شاکی، اصولاً، حق تعقیب متهم را ندارد.

✚ قرار موقوفی

قرار موقوفی		تعریف	قرار موقوفی تعقیب:
شکلی بودن: ماهیت این قرار، برخلاف قرار منع تعقیب، یک قرار شکلی است. زیرا مقام قضایی به دلیل وجود مانع برای تعقیب (مانند مرور زمان، فوت، نسخ مجازات قانونی و ...)، نمی‌تواند وارد ماهیت دعوی شود. اعتبار امر مختوم: وقتی قرار موقوفی، صادر و قطعی گردد، دیگر نمی‌توان بابت همان جرم، دوباره از متهم، شکایت کرد.		قرار موقوفی، زمانی صادر می‌شود که به یک دلیل قانونی، دیگر امکان تعقیب متهم یا اجرای مجازات محکوم علیه، وجود نداشته باشد.	
ویژگی			
در موارد فوق، صادر می‌شود:		۱- فوت متهم ۲- فوت محکوم علیه ۳- گذشت شاکی در جرائم قابل گذشت ۴- گذشت مدعی خصوصی در جرائم قابل گذشت ۵- عفو	
۶- نسخ مجازات قانونی ۷- شمول مرور زمان در موارد پیش‌بینی شده در قانون ۸- توبه متهم در موارد پیش‌بینی شده در قانون ۹- اعتبار امر مختوم			

بخش اول: کلیات ۱۱۱

تأثیر جنون در تعقیب متهم (تبصره ۲ ماده ۱۳)	در حین ارتکاب جرم	قرار موقوفی تعقیب صادر می‌شود.	
	قبل از صدور حکم	اصل	تا زمان افاقه، تعقیب و دادرسی متوقف می‌شود.
		استثناء	مگر آنکه در جرائم <u>حق الناسی</u> (مانند توهین، قذف، خیانت در امانت، افتراء، نشر اکاذیب، مزاحمت، تهدید)، شرایط اثبات جرم به نحوی باشد که فرد مجنون یا فاقد هوشیاری در فرض افاقه نیز، نتواند از خود رفع اتهام کند. در این صورت به ولی یا قیم یا سرپرست قانونی وی ابلاغ می‌شود که ظرف مهلت ۵ روز ، نسبت به معرفی وکیل اقدام نماید. در صورت عدم معرفی، صرف نظر از نوع جرم ارتكابی و میزان مجازات آن وفق مقررات برای وی، وکیل تسخیری تعیین می‌شود و تعقیب و دادرسی، <u>ادامه می‌یابد</u> .
	پس از صدور حکم	تأثیری ندارد.	

نکته ۴: باید توجه گردد، اگر ولی یا سرپرست قانونی، ظرف مدت ۵ روز، برای مجنون وکیل انتخاب نکنند، مقام قضایی مکلف است، برای وی، وکیل تسخیری تعیین نماید. برای تعیین وکیل تسخیری، لزومی ندارد که جرم ارتكابی، از جرایم موضوع ماده ۳۰۲ (یعنی جرایم سنگین) یا غیرموضوع ماده ۳۰۲ (یعنی جرایم سبک) باشد.

+ نحوه مطالبه ضرر و زیان ناشی از جرم (مواد ۱۴ تا ۲۰)

نکته ۵ انواع ضرر و زیان ناشی از جرم (یا همان خسارت):

- ۱- مادی: قابل مطالبه است.
- ۲- معنوی: قابل مطالبه است.
- ۳- منافع ممکن‌الحصول: زمانی قابل مطالبه است که صدق اتلاف نماید. (مثل اینکه صرفاً رفتار مرتکب، موجب ورود خسارت شده و عامل دیگری، دخیل نبوده است)

نکته ۶ زیان معنوی، عبارت از صدمات روحی یا هتک حیثیت و اعتبار شخصی، خانوادگی یا اجتماعی است.

نکته ۷: باید توجه گردد که منافع ممکن‌الحصول و نیز پرداخت خسارت معنوی، شامل تعزیرات منصوص شرعی و دیه نمی‌شود. (یعنی مشمول حدود، قصاص و تعزیرات غیرمنصوص شرعی)

نکته ۸: باید توجه گردد که دادگاه، می‌تواند علاوه بر صدور حکم به جبران خسارت مالی، به رفع زیان از طرق دیگر از قبیل الزام به عذرخواهی و درج حکم در جراید و امثال آن حکم نماید.

نکته ۷ زیان دیده از جرم، چگونه می‌تواند ضرر و زیان خود را جبران کند؟

پس از آنکه متهم، تحت تعقیب قرار گرفت، زیان‌دیده از جرم، می‌تواند تصویر یا رونوشت مصدق تمام ادله و مدارک خود را جهت پیوست به پرونده به مرجع تعقیب تسلیم کند و تا قبل از اعلام ختم دادرسی، دادخواست ضرر و زیان خود را تسلیم دادگاه کند. مطالبه ضرر و زیان و رسیدگی به آن، مستلزم رعایت تشریفات آیین دادرسی مدنی است.

نکته ۷: باید توجه گردد که زیان دیده از جرم، تصویر و رونوشت مدارک خود را برای دریافت ضرر و زیان، می تواند به مرجع تعقیب (اعم از دادسرا یا دادگاه) تقدیم کند؛ ولی دادخواست ضرر و زیان را باید تا قبل از اعلام ختم دادرسی به دادگاه تسلیم نماید، نه دادسرا. (زیرا این دادگاه هست که در خصوص خسارت، حکم صادر می کند، نه دادسرا)

نکته ۸: باید توجه گردد که مطابق ماده ۱۵، دادخواست ضرر و زیان از جرم، باید تا قبل از اعلام ختم دادرسی به دادگاه تقدیم شود؛ اما در مواردی که مطابق ماده ۸۶، دادستان با ادعای شفاهی (یا همان کیفرخواست شفاهی)، پرونده را جهت رسیدگی به دادگاه ارسال می کند، شاکی در صورت مطالبه ضرر و زیان، می تواند حداکثر ظرف ۵ روز، دادخواست خود را به دادگاه تقدیم کند.

حالات مختلف مطالبه ضرر و زیان ناشی از جرم (ماده ۱۶)	اگر ابتدا، دعوای ضرر و زیان در دادگاه حقوقی اقامه شود	اصل استثناء	دعوا، قابل طرح در دادگاه کیفری نیست. مگر آنکه، مدعی خصوصی، پس از اقامه دعوی در دادگاه حقوقی، متوجه شود که موضوع، واجد جنبه کیفری نیز بوده است که در این صورت، می تواند با استرداد دعوی، به دادگاه کیفری مراجعه کند.
	اگر ابتدا، دعوای ضرر و زیان در دادگاه کیفری اقامه شود	صدور حکم کیفری به جهتی از جهات قانونی با تاخیر مواجهه شود، مدعی خصوصی، می تواند با استرداد دعوی، برای مطالبه ضرر و زیان به دادگاه حقوقی مراجعه کند.	
اگر مدعی خصوصی، قبلاً هزینه دادرسی را پرداخته باشد، نیازی به پرداخت مجدد نیست.			

نکته ۸ اصل: دادگاه، مکلف است، ضمن صدور رای کیفری، در خصوص ضرر و زیان مدعی خصوصی نیز، طبق ادله و مدارک موجود، رای مقتضی صادر کند.
استثناء: مگر آنکه، رسیدگی به ضرر و زیان، مستلزم تحقیقات بیشتر باشد که در این صورت، دادگاه رای کیفری را صادر و پس از آن به دعوای ضرر و زیان رسیدگی

نکته ۹ هرگاه رای قطعی کیفری، موثر در ماهیت امر حقوقی باشد، برای دادگاهی که به امر حقوقی یا ضرر و زیان رسیدگی می کند، لازم الاتباع است.

نکته ۱۰: باید توجه گردد، زمانی رای دادگاه کیفری، برای دادگاه حقوقی، لازم الاتباع است که رای کیفری، موثر در امر حقوقی باشد.
مثال: آقای (الف)، آقای (ب) را در دادگاه کیفری ۲ به جرم جعل مبیعه نامه، محکوم می نماید. بدیهی است، چنانچه آقای (الف) در دادگاه حقوقی، دادخواست ابطال مبیعه نامه فوق را مطرح کند، با توجه به اینکه، جعلی بودن مبیعه نامه در دادگاه کیفری، اثبات شده است؛ لذا دادگاه حقوقی از آن رای، تبعیت کرده و حکم به بطلان مبیعه نامه صادر خواهد کرد. (زیرا در ماهیت امر حقوقی، موثر بوده است)
لازم به شرح است که رأی دادگاه حقوقی، برای دادگاه کیفری، لازم الاتباع نمی باشد.

نکته ۱۰ دادگاه در مواردی که حکم به رد عین، مثل و یا قیمت مال صادر می کند، مکلف است میزان و مشخصات آن را قید و در صورت تعدد محکوم علیه، حدود مسئولیت هر یک را مطابق مقررات، مشخص کند.

تذکره: باید توجه داشت، در مواردی که حکم به پرداخت قیمت مال صادر می‌شود، قیمت زمان اجرای حکم ملاک است.

نکته ۱۱ سقوط دعوای عمومی، موجب سقوط دعوای خصوصی نیست. هرگاه تعقیب امر کیفری به جهتی از جهات قانونی، موقوف یا منتهی به صدور قرار منع تعقیب یا حکم برائت شود، دادگاه کیفری مکلف است، در صورتی که دعوای خصوصی در آن دادگاه مطرح شده باشد، مبادرت به رسیدگی و صدور رای نماید. (یعنی اگر به دلایلی از قبیل فوت متهم، عفو، مرور زمان یا حتی تبرئه شدن)، تعقیب کیفری متوقف شود، حق شاکی برای دریافت خسارت از بین نمی‌رود و دادگاه کیفری، مکلف است به دعوای مطالبه ضرر و زیان ناشی از جرم رسیدگی کرده و حکم مقتضی صادر کند.

+ قرار اناطه (ماده ۲۱)

نکته ۱۲ هرگاه مقام قضایی (اعم از دادیار، بازپرس یا دادرس دادگاه)، برای احراز مجرمیت متهم با موانعی مواجه شود که اثبات آن در صلاحیت مرجع کیفری نباشد (مانند اینکه در صلاحیت دادگاه حقوقی باشد)، با تعیین ذی‌نفع، اقدام به صدور قرار اناطه کرده و تا هنگام صدور رأی قطعی از مرجع صالح، تعقیب متهم را معلق کرده و پرونده را به صورت موقت، بایگانی می‌نماید.

مثال: آقای (الف)، با ارائه یک مبایعه‌نامه و ادعای مالکیت، اقدام به شکایت از آقای (ب) به جرم خیانت در امانت، نسبت به یک باب آپارتمان می‌نماید. بازپرس، آقای (ب) را احضار کرده و تفهیم اتهام می‌نماید. آقای (ب) نیز، با ارائه مبایعه‌نامه عادی، اتهام انتسابی را انکار کرده و مدعی می‌شود که آپارتمان را از آقای (الف)، خریداری کرده است؛ در حالی که آقای (الف)، منکر ادعای وی می‌شود. با توجه به اینکه بازپرس با یک موضوع حقوقی (یعنی اثبات مالکیت)، مواجه شده است و شخصاً، صلاحیت و تخصص تشخیص مالکیت آپارتمان مزبور را ندارد؛ لذا اقدام به صدور قرار اناطه کرده و به آقای (الف) یا (ب)، یک ماه فرصت می‌دهد که به دادگاه حقوقی مراجعه کرده و بدو، مالکیت خود را اثبات نماید.

سوال: زمانی که مقام قضایی، اقدام به صدور قرار اناطه نماید، ذی‌نفع چه تکلیفی دارد؟

ذی‌نفع (که ممکن است شاکی یا متهم باشد)، باید ظرف یک ماه، برای تعیین تکلیف به دادگاه صالح (مانند دادگاه حقوقی) رجوع کند. چنانچه، ذی‌نفع، ظرف یک ماه از تاریخ ابلاغ قرار اناطه، بدون عذر موجه به دادگاه صالح رجوع نکند و گواهی آن را ارائه ندهد، مرجع کیفری به رسیدگی ادامه می‌دهد و تصمیم مقتضی اتخاذ می‌کند. (البته این تصمیم، ممکن است به نفع یا ضرر وی صادر شود)

ویژگی‌های قرار اناطه:

- پس از صدور قرار اناطه، تعقیب متهم تا صدور رای قطعی از مرجع صالح، معلق می‌ماند و پرونده به صورت موقت، بایگانی می‌شود.
- قرار اناطه، قراری است که در دادسرا، نیاز به تأیید دادستان دارد و اگر این قرار، توسط بازپرس صادر شود، باید ظرف ۳ روز به تأیید دادستان برسد.
- در قرار اناطه، ممکن است موضوع در صلاحیت «دادگاه عمومی و حقوقی»، «دیوان عدالت اداری»، «دادگاه خانواده» یا حتی «اداره ثبت» باشد.
- صدور قرار اناطه، علاوه بر دادسرا در دادگاه نیز، امکان‌پذیر است. (مانند اینکه دادرسی دادگاه صلح در جرم تصرف عدوانی، قرار اناطه صادر کند)
- در صورتی که در خصوص صدور قرار اناطه، بین بازپرس و دادستان، اختلاف ایجاد شود، حل اختلاف با دادگاه صالح (یعنی دادگاهی است که صلاحیت رسیدگی به آن اتهام را دارد) خواهد بود.
- در قرار اناطه، مدت زمانی که پرونده به صورت موقت، بایگانی می‌شود، مشمول مرور زمان نمی‌شود.
- صدور قرار اناطه، صرفاً نسبت به اموال غیر منقول امکان‌پذیر است؛ لذا نسبت به اموال منقول (مانند اتومبیل، موتورسیکلت و ...)، امکان صدور قرار اناطه وجود ندارد. مانند اینکه بازپرس در پرونده‌ای با موضوع سرقت اتومبیل، با یک موضوع حقوقی (مانند اثبات مالکیت اتومبیل)، مواجه شود، بدیهی است که در این خصوص، نمی‌تواند قرار اناطه را صادر کند و باید به تحقیقات خود ادامه دهد.

مرجع رسیدگی به اعتراض در قرار اناطه:

تذکره: باید توجه داشت که قرار اناطه، صرفاً توسط شاکی قابل اعتراض است، نه متهم.

- اگر دادسرا صادر کرده باشد = دادگاه
- اگر دادگاه در مواردی که پرونده به صورت مستقیم در آن مطرح می‌شود، صادر کند = دادگاه تجدیدنظر
- اگر دادگاه در جریان دادرسی صادر کند = دادگاه تجدیدنظر یا دیوان
- اگر در دادسرا صادر شود = ظرف ۱۰ روز
- اگر دادگاه در مقام انجام تحقیقات مقدماتی در مواردی که پرونده به طور مستقیم در دادگاه مطرح می‌شود (مانند جرائم تعزیری درجه ۷ و ۸) قرار اناطه صادر کند = ظرف ۱۰ روز
- اگر دادگاه در جریان دادرسی، قرار اناطه صادر کند = ظرف ۲۰ روز

بخش دوم:

کشف جرم و تحقیقات مقدمات

فصل اول: دادسرا و حدود صلاحیت آن (مواد ۲۲ تا ۲۷)

نکته ۱ به منظور کشف جرم، تعقیب متهم، انجام تحقیقات، حفظ حقوق عمومی و اقامه دعوی لازم در این مورد، اجرای احکام کیفری، انجام امور حسبی و سایر وظایف قانونی، در حوزه قضائی هر شهرستان و در معیت دادگاه‌های آن حوزه، دادسرای عمومی و انقلاب تشکیل می‌شود و در معیت دادگاه نظامی هم، دادسرای نظامی تشکیل می‌شود.

انواع دادسرا

۱- دادسرای عمومی و انقلاب: اصولاً، تحقیقات مقدماتی کلیه جرایم در این دادسرا به عمل می‌آید.

بخش عمومی: به تحقیقات جرایم عمومی در صلاحیت دادگاه کیفری یک و دو، مانند سرقت، کلاهبرداری، ضرب و جرح، قتل و ... می‌پردازد.

بخش انقلاب: به تحقیقات جرایم در صلاحیت دادگاه انقلاب، مانند محاربه، افساد فی‌الارض، بَغی، جرایم مواد مخدر و ... می‌پردازد.

۲- دادسرای نظامی: این دادسرا، تحقیقات مقدماتی جرایم مربوط به وظایف خاص نظامی و انتظامی اعضای نیروهای مسلح (ارتش، سپاه، نیروی انتظامی و...) را انجام می‌دهد. مانند اینکه یک ارتشی از پادگان محل خدمت خود، اقدام به سرقت چند عدد فشنگ نماید.

۳- دادسرای ویژه روحانیت: برخلاف دادسرای عمومی و انقلاب که طبق قانون، تشکیل شده است، دادسرای ویژه روحانیت، طبق آیین‌نامه و تحت نظارت عالیه مقام معظم رهبری تشکیل شده است. این دادسرا، تحقیقات مقدماتی جرایم ارتكابی توسط روحانیون را انجام می‌دهد.

۴- دادسرای دیوان عالی کشور: این دادسرا، تحقیقات مقدماتی مربوط به تخلفات مقامات و مسئولان کشوری را انجام می‌دهد. دادستان کل کشور، رئیس دیوان عالی کشور می‌باشد.

باید توجه داشت که تحقیقات مقدماتی، اصولاً در دادسرا و تحقیقات نهایی، در دادگاه به عمل می‌آید.

نکته ۲ سوال: در کدام جرائم، دادگاه تحقیقات مقدماتی انجام می‌دهد؟

- ۱- تمام جرائم افراد زیر ۱۵ سال شمسی
- ۲- جرائم منافی عفت (مانند زنا، لواط، رابطه نامشروع)
- ۳- جرائم تعزیری درجه ۷ و ۸
- ۴- جرایمی که در حوزه قضایی بخش، واقع می‌شوند.
- ۵- جرائم غیرعمدی ناشی از کار یا تصادف که به طور مستقیم در دادگاه صلح مطرح می‌شوند.

اصل: اصولاً، بازپرس از نظر دادستان، تبعیت نمی‌کند.

۱- هرگاه بازپرس، اعتقاد به عدم ملأئت کفیل داشته باشد و دادستان، اعتقاد به ملأئت کفیل داشته باشد، نظر دادستان برای بازپرس، لازم‌الاتباع خواهد بود. (ماده ۲۲۱)

استثناء:

۲- در مواردی که تحقیقات مقدماتی از نظر دادستان، ناقص باشد، بازپرس، ملکف است، تحقیقات موردنظر دادستان را انجام دهد. (ماده ۲۶۶)

نکته ۳ در حوزه قضایی بخش، وظیفه دادستان

برعهده رییس حوزه قضایی
در غیاب وی = دادرس

سوال: دادسرای تخصصی چیست؟ دادسرای تخصصی، نوعی از دادسرا است که برخلاف دادسراهای عمومی، فقط به یک موضوع یا جرم خاص رسیدگی می‌کند. علت تشکیل این دادسراها، این است که برخی جرایم به دلیل پیچیدگی یا حساسیت زیاد، نیاز به بازپرس‌ها و کارشناسانی دارند که در آن زمینه، تخصص ویژه‌ای داشته باشند. مانند: دادسرای جرائم امنیتی، دادسرای جرائم رایانه‌ای، دادسرای جرائم اقتصادی، دادسرای جرایم مربوط به امور پزشکی و دارویی، دادسرای جرایم مربوط به حقوق شهروندی یا دادسرای جرایم کارکنان دولت. (ماده ۲۵)

دادسرای تخصصی به تشخیص رییس قوه
قضاییه

تشکیل می‌شود.

نکته ۴ انجام وظایف دادرسی در مورد جرایمی که رسیدگی به آنها در صلاحیت دادگاهی غیر از دادگاه محل وقوع جرم است، به عهده دادرسی است که در معیت دادگاه صالح انجام وظیفه می‌کند؛ مگر آنکه قانون به نحو دیگری مقرر نماید. (ماده ۲۶)

مثال: استاندارد اصفهان در شهرستان آمل، مرتکب جرم تخریب عمدی با مجازات حبس تعزیری درجه ۶ می‌شود. بدیهی است که طبق ماده ۳۰۸، به جرم وی در دادگاه کیفری ۲ تهران (یعنی دادگاهی غیر از دادگاه محل وقوع جرم) رسیدگی خواهد شد. لذا تحقیقات مقدماتی این جرم نیز در دادرسی عمومی و انقلاب تهران (یعنی دادرسی که در معیت دادگاه صالح است) به عمل خواهد آمد.

نکته ۵ دادستان شهرستان مرکز استان بر اقدامات دادستان‌ها، مقامات قضائی دادرسی شهرستان‌های آن استان و افرادی که وظایف دادستان را در دادگاه بخش برعهده دارند، از حیث این وظایف و نیز حسن اجرای آراء کیفری، نظارت می‌کند و تعلیمات لازم را ارائه می‌نماید. (ماده ۲۷)

مثال: دادستان ساری (یعنی دادستان شهرستان مرکز استان مازندران)، نسبت به اقدامات مقامات قضائی دادرسی شهرستان‌های آمل، بابل، رامسر، بابلسر و روسای دادگاه بخش که وظایف دادستان را در دادگاه بخش برعهده دارند، حق نظارت و تعلیمات دارد.

فصل دوم: ضابطان دادگستری و تکالیف آنها (مواد ۲۸ تا ۶۳)

نکته ۱ ضابطان دادگستری، مأمورانی هستند که تحت نظارت و تعلیمات دادستان در کشف جرم، حفظ آثار و علائم و جمع‌آوری ادله وقوع جرم، شناسایی، یافتن و جلوگیری از فرار و مخفی شدن متهم، تحقیقات مقدماتی، ابلاغ اوراق و اجرای تصمیمات قضائی، به موجب قانون اقدام می‌کنند.

تذکره: باید توجه گردد که طبق تبصره ماده ۲۹، کارکنان وظیفه، ضابط دادگستری محسوب نمی‌شوند، اما تحت نظارت ضابطان مربوط در این مورد انجام وظیفه می‌کنند و مسؤولیت اقدامات انجام‌شده در این رابطه با ضابطان است. این مسؤولیت، نافی مسؤولیت قانونی کارکنان وظیفه نیست.

ضابطان عام

فرماندهان
افسران
درجه‌داران نیروی

+ به شرط اینکه آموزش‌های لازم را دیده باشند.

انواع ضابطان دادگستری

ضابطان خاص

- روسا، معاونان و ماموران زندان، نسبت به امور مربوط به زندانیان
- ماموران وزارت اطلاعات
- سازمان اطلاعات سپاه
- ماموران نیروی مقاومت بسیج سپاه پاسداران انقلاب اسلامی
- همچنین سایر نیروهای مسلح در مواردی که به موجب قانون تمام یا برخی از وظایف ضابطان به آنان محول شود، ضابط محسوب می‌شوند.

تذکره: باید توجه گردد که طبق ماده ۲۹، ماموران اطلاعات سپاه، ضابطان دادگستری و طبق بند (ب) ماده ۶۰۳، ماموران حفاظت اطلاعات سپاه، ضابطان نظامی محسوب می‌شوند.

شرایط لازم برای احراز عنوان ضابط دادگستری:

- ۱- وثاقت و مورد اطمینان بودن مأمور
 - ۲- فراگیری مهارت‌های لازم با گذراندن دوره‌های آموزشی زیر نظر مرجع قضایی مربوط
- سوال:** چنانچه مأموری مورد وثوق و اعتماد که دوره‌های آموزشی لازم را گذرانده، ولی فاقد کارت ویژه ضابطان باشد، اقدام به انجام تحقیقاتی کرده باشد، آیا این تحقیقات یا اقدامات، معتبر خواهد بود؟ خیر، تحقیقات و اقدامات صورت گرفته از سوی اشخاص فاقد این کارت، ممنوع و از نظر قانونی، بدون اعتبار است.

نکته ۲ دادستان، مکلف است به طور مستمر، دوره‌های آموزشی حین خدمت را جهت کسب مهارت‌های لازم و ایفاء وظایف قانونی برای ضابطان دادگستری برگزار نماید.

نکته ۳ به منظور حسن اجرای وظایف ضابطان در مورد اطفال و نوجوانان، پلیس ویژه اطفال و نوجوانان در نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران تشکیل می‌شود.

تذکره: باید توجه گردد که دادستان بر اقدامات ضابطین دادگستری، هم ریاست دارد و هم نظارت؛ اما سایر مقام‌های قضایی (مانند بازپرس یا دادیار)، صرفاً در اموری که به ضابط ارجاع می‌دهند، حق نظارت دارند. بنابراین، می‌توان گفت که نظارت دادستان، نسبت به ضابطان، نظارت عام و نظارت سایر مقام‌های قضایی، نظارت خاص محسوب می‌شود.

نکته ۴ ارجاع امر از سوی مقام قضائی به ماموران یا مقاماتی که حسب قانون، ضابط تلقی نمی‌شوند، موجب محکومیت انتظامی تا درجه چهار (یعنی درجه ۱ تا ۴) است.

جرم مشهود: جرم مشهود، جرمی است که زمان قابل توجهی از آن نگذشته است. مانند اینکه یک ساعت قبل، سرقتی رُخ داده باشد.

جرم غیر مشهود: جرم غیر مشهود، جرمی است که زمان قابل توجهی از آن گذشته است. مانند اینکه یک هفته یا یک ماه قبل، سرقتی رُخ داده باشد.

تقسیم‌بندی جرائم از نظر شرایط وقوع و نحوه کشف:

الف- در مرئی و منظر ضابطان دادگستری واقع شود یا ماموران یاد شده بلافاصله در محل وقوع جرم حضور یابند و یا آثار جرم را بلافاصله پس از وقوع مشاهده کنند

ب- بزه دیده یا دو نفر یا بیشتر که ناظر وقوع جرم بوده‌اند، حین وقوع جرم یا بلافاصله پس از آن، شخص معینی را به عنوان مرتکب معرفی کنند.

پ- بلافاصله پس از وقوع جرم، علائم و آثار واضح یا اسباب و ادله جرم در تصرف متهم یافت شود و یا تعلق اسباب و ادله یاد شده به متهم محرز گردد.

ت- متهم بلافاصله پس از وقوع جرم، قصد فرار داشته یا در حال فرار باشد یا بلافاصله پس از وقوع جرم دستگیر شود.

ث- جرم در منزل یا محل سکنای افراد، اتفاق افتاده یا در حال وقوع باشد و شخص ساکن، در همان حال یا بلافاصله پس از وقوع جرم، ورود ماموران را به منزل یا محل سکنای خود درخواست کند.

ج- متهم، بلافاصله پس از وقوع جرم، خود را معرفی کند و وقوع آن را خبر دهد.

چ- متهم ولگرد باشد و در آن محل نیز سوء شهرت داشته باشد.

انواع جرایم مشهود:

ضابطان در این نوع جرائم، <u>حق انجام تحقیقات را ندارند</u> و باید، بلافاصله مراتب را برای کسب تکلیف و اخذ دستورهای لازم به <u>دادستان</u> اعلام کنند.		اگر جرم، غیر مشهود باشد.	تکالیف ضابطان در جرائم مشهود و غیر مشهود
ضابطان، اصولاً، حق انجام تحقیقات را دارند به عبارتی ضابطان دادگستری درباره جرائم مشهود، تمام اقدامات لازم را به منظور حفظ آلات، ادوات، آثار، علائم و ادله وقوع جرم و جلوگیری از فرار یا مخفی شدن متهم و یا تبانی، به عمل می‌آورند، تحقیقات لازم را انجام می‌دهند و بلافاصله نتایج و مدارک به دست آمده را به اطلاع دادستان می‌رسانند. همچنین چنانچه شاهد یا مطلعی در صحنه وقوع جرم حضور داشته باشد؛ اسم، نشانی، شماره تلفن و سایر مشخصات ایشان را اخذ و در پرونده درج می‌کنند.	اصل	اگر جرم، مشهود باشد.	
ضابطان در تحقیقات <u>جرائم منافی عفت</u> و همچنین تحقیقات در مورد اشخاص زیر ۱۸ سال، حق انجام تحقیقات را ندارند، اما می‌توانند نسبت به حفظ آلات و ادوات، آثار و علائم و دلایل جرم اقدام نمایند.	استثناء		

بخش دوم: کشف جرم و تحقیقات مقدمات ۲۱۱

جرم مشهود: صرفاً در صورتی می‌توانند بازداشت کنند که قرائن و امارات قوی بر ارتکاب جرم توسط متهم، وجود داشته باشد.

سوال: آیا ضابطان حق بازداشت متهم را دارند؟

نکته ۵ * جرایم موضوع بندهای (الف)، (ب)، (پ) و (ت) ماده ۳۰۲ این قانون، عبارتند از:

الف- جرایم موجب مجازات سلب حیات
ب- جرایم موجب حبس ابد
پ- جرائم موجب مجازات قطع عضو یا جنایات عمدی علیه تمامیت جسمانی با میزان نصف دیه کامل یا بیش از آن
ت- جرائم موجب مجازات تعزیری درجه ۱ تا ۳

نکته ۶ طبق تبصره ۱ ماده ۴۵، چنانچه جرایم موضوع بندهای (الف)، (ب)، (پ) و (ت) ماده (۳۰۲) این قانون به صورت مشهود واقع شود، در صورت عدم حضور ضابطان دادگستری، تمام شهروندان می‌توانند اقدامات لازم را برای جلوگیری از فرار مرتکب جرم و حفظ صحنه جرم به عمل آورند.

تذکره: باید توجه گردد، چنانچه جرم مشهود از جرایم غیرموضوع ماده ۳۰۲ این قانون باشد (مانند سرقت تعزیری درجه ۴)، حتی در صورت عدم حضور ضابطان، شهروندان، نمی‌توانند اقدامات لازم را برای جلوگیری از فرار مرتکب جرم و حفظ صحنه جرم به عمل آورند.

نکته ۷ وظیفه نظارت بر ضابطان با دادستان است و او باید حداقل هر ۲ ماه یکبار، واحدهای مربوط را مورد بازرسی قرار دهد و مراتب را در دفتر مخصوصی قید و دستورهای لازم را صادر کند.

تذکره: باید توجه گردد، در موارد فوری که صدور دستور کتبی، مقدور نیست، دستور به صورت شفاهی صادر می‌شود.

- ۱- باید کتبی باشد.
- ۲- باید صریح باشد.
- ۳- باید با قید مهلت باشد.

نکته ۸ شرایط لازم برای صدور دستورهای مقام قضایی به ضابطان دادگستری:

سوال: پس از صدور دستور شفاهی توسط مقام قضایی، ضابطان دادگستری، چه وظیفه‌ای دارند؟ ضابطان دادگستری، باید ضمن انجام دستورها و درج مراتب و اقدامات معموله در صورت‌مجلس، در اسرع وقت و حداکثر ظرف ۲۴ ساعت، آن را به امضای مقام قضایی برسانند.

نکته ۹ ضابطان دادگستری، مکلفند در اسرع وقت و در مدتی که دادستان یا مقام قضائی مربوط تعیین می‌کند، نسبت به انجام دستورها و تکمیل پرونده اقدام نمایند.

نکته ۱۰: گزارش ضابط دادگستری، نتواند دستور مقام قضایی یا تکمیل پرونده را در مهلت مقرر انجام دهد، باید در پایان مهلت، گزارش آن را با ذکر علت برای دادستان یا مقام قضایی مربوط ارسال کند.

نکته ۱۰ گزارش ضابط در صورتی دارای اعتبار است که:

۱- بر خلاف اوضاع و احوال و قرائن مسلم قضیه نباشد.

۲- بر اساس ضوابط و مقررات قانونی تهیه و تنظیم شود.

مثال ۱: ضابط دادگستری در گزارش خود، قید کرده است که آقای (الف)، اقدام به ضرب و جرح صورت آقای (ب) کرده است. در حالی که، پزشکی قانونی، پس از معاینه آقای (ب)، اعلام کرده است که هیچ‌گونه آثاری در صورت آقای (ب)، یافت نگردید. بدیهی است که گزارش ضابط، به دلیل اینکه، بر خلاف اوضاع و احوال و قرائن مسلم قضیه است (یعنی خلاف واقع است)، اعتبار نخواهد داشت.

مثال ۲: بازپرس به ضابط دادگستری، دستور داده است که با مراجعه به محل وقوع جرم، اقدام به تحقیقات محسوس از شهود و مطلعان نماید. در حالی که ضابط، بدون مراجعه به محل مذکور، صرفاً از طریق تماس تلفنی، اقدام به تحقیقات از شهود و مطلعان می‌نماید. بدیهی است با توجه به اینکه این گزارش، طبق ضوابط و مقررات قانونی، تهیه و تنظیم نشده است، لذا اعتباری نخواهد داشت.

نکته ۱۱ ضابطان دادگستری، موظفند شکایت کتبی یا شفاهی را همه وقت قبول نمایند و در شکایت شفاهی

. اگر شاکی باسواد باشد: امضای شاکی، در صورت مجلس قید می‌شود.

. اگر شاکی بی‌سواد باشد یا توان امضا نداشته باشد: مراتب در صورت مجلس قید می‌شود.

نکته ۱۲ ضابطان دادگستری، موظفند پس از دریافت شکایت به شاکی رسید بدهند به فوریت پرونده را نزد دادستان ارسال کنند.

نکته ۱۳ ضابطان دادگستری، مکلفند شاکی را از

- ۱- حق درخواست جبران خسارت (یعنی مطالبه ضرر و زیان ناشی از جرم)
- ۲- بهره‌مندی از خدمات مشاوره‌ای موجود (مانند کمک گرفتن از سازمان‌های مردم‌نهاد)
- ۳- سایر معاضدت‌های حقوقی (مانند داشتن وکیل تسخیری در صورت عدم تمکن مالی)

آگاه

نکته ۱۴ ضابطان دادگستری، مکلفند، اظهارات شاکی در مورد ضرر و زیان وارده را در گزارش خود به مراجع قضائی ذکر کنند. (حتی اگر این اظهارات، کذب یا غیرواقعی باشد)

نکته ۱۵ افشای اطلاعات مربوط به هویت و محل اقامت بزه‌دیده، شهود و مطلعان و سایر اشخاص مرتبط با پرونده توسط ضابطان دادگستری، جز در مواردی که قانون معین می‌کند، ممنوع است

سوال: آیا ضابطان حق اخذ تأمین از متهم را دارند؟ خیر، ضابطان دادگستری، مطلقاً حق اخذ تأمین از متهم را ندارند. زیرا صدور قرار تأمین کیفری، صرفاً از سوی مقام قضایی به عمل می‌آید.

سوال: آیا تحقیق از بانوان و افراد نابالغ نیز، توسط ضابطان دادگستری، همانند تحقیق از اشخاص عادی می‌باشد؟ بازجویی و تحقیقات از زنان و افراد نابالغ در صورت امکان، باید توسط ضابطان آموزش‌دیده زن و با رعایت موازین شرعی انجام شود

نکته ۱۶: باید توجه گردد که عبارت «در صورت امکان»، به این معناست که بستر و امکانات برای حضور ضابط آموزش‌دیده زن، وجود داشته باشد. لذا، چنانچه در یک مرجع انتظامی، ضابط آموزش‌دیده زن، وجود نداشته باشد؛ تحقیق از زنان و افراد نابالغ، توسط ضابطان مرد به عمل خواهد آمد.

هرگاه قرائن و امارات مربوط به وقوع جرم مورد تردید باشد

سوال: آیا ضابطان، بدون دستور یا ارجاع دادستان، حق انجام تحقیقات را دارند؟ اصولاً خیر؛ مگر اینکه:

در این صورت، ضابطان، پیش از اطلاع به دادستان، بدون داشتن حق تفتیش و بازرسی یا احضار و جلب اشخاص، تحقیقات لازم را به عمل می‌آورند و نتیجه آن را به دادستان گزارش می‌دهند. دادستان با توجه به این گزارش، دستور تکمیل تحقیقات را صادر و یا تصمیم قضایی مناسب را اتخاذ می‌کند.

- ۱- حق تفتیش اشخاص
- ۲- حق بازرسی اشخاص
- ۳- حق جلب اشخاص
- ۴- حق احضار اشخاص

ضابطان، بدون دستور مقام قضایی، حق این اقدامات را ندارند:

نکته ۱۶: ضابطان دادگستری، مکلفند، نتیجه اقدامات خود را فوری به دادستان اطلاع دهند. چنانچه دادستان اقدامات انجام شده را کافی نداند، می‌تواند تکمیل آن را بخواهد. در این صورت، ضابطان باید طبق دستور دادستان، تحقیقات و اقدامات قانونی را برای کشف جرم و تکمیل تحقیقات به عمل آورند، اما نمی‌توانند متهم را تحت نظر نگه دارند. چنانچه در جرائم مشهود، نگهداری متهم برای تکمیل تحقیقات، ضروری باشد، ضابطان باید موضوع اتهام و ادله آن را بلافاصله و به طور کتبی به متهم ابلاغ و تفهیم کنند و مراتب را فوری برای اتخاذ تصمیم قانونی به اطلاع دادستان برسانند. در هر حال، ضابطان نمی‌توانند پیش از ۲۴ ساعت متهم را تحت نظر قرار دهند.

تذکره: باید توجه گردد که ضابطان در جرایم غیرمشهود، مطلقاً حق تحت نظر نگه داشتن متهم را ندارند و در جرایم مشهود نیز، اصولاً، این حق را ندارند؛ مگر اینکه نگهداری متهم برای تکمیل تحقیقات، ضروری باشد. (مفهوم مخالف اینکه، در جرایم مشهود، چنانچه ضرورتی برای نگهداری متهم برای تکمیل تحقیقات، نباشد؛ ضابطان

- ۱- بازداشت متهم در جرائم مشهود = زمانی ممکن است که قرائن و امارات قوی بر ارتکاب جرم وجود داشته باشد.
- ۲- نگهداری متهم بازداشتی = زمانی ممکن است که نگهداری متهم، جهت تکمیل تحقیقات ضرورت داشته باشد.

شرط بازداشت متهم و تحت نظر قرار دادن وی در جرائم مشهود:

نکته ۱۷: به محض آنکه متهم تحت نظر قرار گرفت، حداکثر ظرف یک ساعت، مشخصات سجلی، شغل، نشانی و علت تحت نظر قرار گرفتن وی، به هر طریق ممکن، به دادسرای محل اعلام می‌شود. دادستان هر شهرستان با درج مشخصات مزبور در دفتر مخصوص و رایانه، با رعایت مقررات راجع به دادرسی الکترونیکی، نظارت لازم را برای رعایت حقوق این افراد اعمال می‌نماید و فهرست کامل آنان را در پایان هر روز به رئیس کل دادگستری استان مربوط اعلام می‌کند تا به همان نحو ثبت شود.

سوال: آیا بستگان متهم می‌توانند از تحت نظر بودن متهم اطلاع یابند؟ بله؛ والدین، همسر، فرزندان، خواهر و برادر متهم، می‌توانند از طریق مراجع مزبور از تحت نظر بودن آنان اطلاع یابند.

تذکره: باید توجه گردد، طبق ماده ۴۹، پاسخگویی به بستگان متهم (مانند عمو، دایی، خاله، عمه و ...) نیز، اصولاً، ضروری است. مگر اینکه، اطلاع آن‌ها با حیثیت اجتماعی و خانوادگی متهم، منافات داشته باشد. (مانند اینکه اطلاع یافتن باجناق متهم از بازداشت وی، موجب انتشار این خبر در اقوام و آسیب به حیثیت متهم گردد).

نکته ۱۸: شخص تحت نظر، می‌تواند به وسیله تلفن یا هر وسیله ممکن، افراد خانواده یا آشنایان خود را از تحت نظر بودن آگاه کند و ضابطان نیز، مکلفند مساعدت لازم را در این خصوص به عمل آورند، مگر آنکه بنا بر ضرورت تشخیص دهند که شخص تحت نظر، نباید از چنین حقی استفاده کند. در این صورت باید مراتب را برای اخذ دستور مقتضی به اطلاع مقام قضائی برسانند.

نکته ۱۸: باید توجه گردد، چنانچه ضابط، تشخیص دهد که متهم، نباید وسیله تلفن یا هر وسیله ممکن، افراد خانواده یا آشنایان خود را از تحت نظر بودن خود آگاه کند، مکلف نیست وسایل ارتباطی را در اختیار متهم قرار دهد. (مانند اینکه با دادن تلفن به متهم، وی به طور رمزی به پدر خود اعلام کند که موادهای مخدر را معدوم یا جا به جا نمایند).

نکته ۱۹: در برخی موارد، ممکن است فرد در خارج از وقت اداری، تحت نظر قرار گیرد در اینجا ضابط دادگستری باید حداکثر ظرف یک ساعت، مراتب به دادستان یا قاضی کشیک اعلام شود. دادستان یا قاضی کشیک نیز، مکلف است، موضوع را بررسی نماید و در صورت نیاز با حضور در محل تحت نظر قرار گرفتن متهم، اقدام قانونی به عمل آورد.

نکته ۲۰: با شروع تحت نظر قرار گرفتن، متهم می تواند تقاضای حضور وکیل نماید. وکیل باید با رعایت و توجه به محرمانه بودن تحقیقات و مذاکرات، با شخص تحت نظر ملاقات نماید و وکیل می تواند در پایان ملاقات با متهم که نباید بیش از یک ساعت باشد، ملاحظات کتبی خود را برای درج در پرونده ارائه دهد.

۱- در جرائم علیه امنیت داخلی یا خارجی ۲- در جرائم سازمان یافته که مجازات آنها ماده ۳۰۲ است.	۰ در این جرائم، وکیل در مرحله تحقیقات مقدماتی باید مورد تأیید رئیس قوه قضاییه	وکلای رسمی دادگستری، مورد تأیید رئیس قوه
۱- در جرائم علیه امنیت کشور که رسیدگی به آنها در صلاحیت سازمان قضائی نیروهای مسلح است. ۲- در مواردی که پرونده مشتمل بر اسناد و اطلاعات سری و به کلی سری	۰ در این جرائم وکیل، باید مورد تأیید سازمان قضائی نیروهای مسلح باشد:	

- ۱- درخواست شخص تحت نظر یا یکی از بستگان او
- ۲- انتخاب پزشک توسط دادستان (نه دادیار یا نه بازپرس)
- ۳- ثبت و ضبط گواهی پزشک در پرونده
- ۴- پرداخت هزینه معاینه، توسط خود متهم

نکته ۱۹: نکات مربوط به درخواست پزشک برای معاینه

نکته ۲۰: هرگاه متهم تحت نظر قرار گرفت، ضابطان دادگستری، مکلفند، حقوق مندرج در این قانون در مورد شخص تحت نظر را به متهم تفهیم و به صورت مکتوب در اختیار وی قرار دهند و رسید دریافت و ضمیمه پرونده کنند.

۱- اظهارات شخص تحت نظر ۲- علت تحت نظر بودن تحت نظر ۳- تاریخ و ساعت آغاز تحت نظر ۴- مدت بازجویی ۵- مدت استراحت بین دو بازجویی ۶- تاریخ و ساعتی را که شخص نزد قاضی معرفی شده است.	نکته ۲۱: ضابطان مکلفند موارد ذیل را در صورت مجلس قید کنند + به امضای متهم برسانند: * ضابطان؛ مکلفند؛ تاریخ و ساعت آغاز و پایان تحت نظر بودن را در دفتر خاصی، ثبت و ضبط کنند.
---	---

نکته ۲۲: باید توجه داشت که در این ماده و نیز در سایر مواد مقرر در این قانون که اخذ امضا و یا اثر انگشت شخص پیش بینی شده است، اثر انگشت در صورتی دارای اعتبار است که شخص، قادر به امضا نباشد.

بخش دوم: کشف جرم و تحقیقات مقدمات ۲۵۱

سوال: ضابطان دادگستری تا چه مدت در تحقیقات حق مداخله دارند؟ ضابطان دادگستری پس از حضور دادستان یا بازپرس در صحنه جرم، تحقیقاتی را که انجام داده‌اند به آنان تسلیم می‌کنند و دیگر حق مداخله ندارند، مگر آنکه، انجام دستور و مأموریت دیگری از سوی مقام قضائی به آنان ارجاع شود.

تذکره: باید توجه گردد که قانون‌گذار، صرفاً تفتیش و بازرسی در جرائم غیرمشهود را نیاز به اجازه موردی دانسته است؛ لذا، می‌توان گرفت که ضابطان در جرائم مشهود، برای حفظ آثار و ادله جرم یا فرار یا تبانی متهم می‌توانند بدون اجازه مقام قضائی، تفتیش و بازرسی را انجام دهد.

- ۱- ورود به منازل
- ۲- ورود به اماکن بسته
- ۳- ورود به اماکن تعطیل
- ۴- تفتیش منازل و اماکن تعطیل یا بسته
- ۵- بازرسی اشخاص
- ۶- بازرسی اشیاء

در جرائم غیرمشهود، موارد فوق، ممنوع بوده و صرفاً با اجازه موردی مقام قضائی جایز است:

تذکره: با توجه به این که اشیاء، جمع شیء است؛ لذا شیء هم، شامل اتومبیل، موتورسیکلت و ... نیز می‌شود. بنابراین، بازرسی از خودروها در معابر و... توسط ضابطان، نیاز به اجازه مخصوص هر خودرو توسط مقام قضائی دارد.

نکته ۲۱: ضابطان دادگستری، مکلفند طبق مجوز صادره عمل نمایند و از بازرسی اشخاص، اشیاء و مکان‌های غیرمرتبط با موضوع، خودداری کنند.
مثال: بازپرس به ضابطان دادگستری دستور ورود به منزل، جهت کشف مواد مخدر، صادر کرده است. بدیهی است که ضابطان، باید از تفتیش اشیاء غیرمرتبط (مانند لپ تاپ شخصی، آلبوم خانوادگی، دفترچه خاطرات متهم یا سایر اعضای خانواده وی)، خودداری نمایند.

تذکره: باید توجه گردد که در بازرسی از منازل یا اماکن، صرف حضور متصرف، کافی می‌باشد و لزومی به حضور مالک نخواهد بود.

- ۱- ارائه اوراق هویت ضابط بودن خود به متصرف
- ۲- ارائه اصل دستور قضائی به متصرف محل
- ۳- قید مراتب فوق در صورت‌مجلس
- ۴- اخذ امضاء شخص یا اشخاص حاضر

نکته ۲۲: وظایف ضابطان، هنگام ورود به منازل و اماکن بسته و تعطیل

تذکره: باید توجه گردد، چنانچه متصرف، از رویت دستور مقام قضائی، امتناع کند با قید مراتب امتناع در صورت‌مجلس، بازرسی به عمل می‌آید.

نکته ۲۳: اصل: ضابطان دادگستری در هنگام بازرسی از محل، نباید اقدام به تفتیش یا توقیف موارد غیرمرتبط، اقدام نمایند.
مثال: ضابطان که جهت کشف مشروبات الکلی، اقدام به بازرسی از منزل متهم می‌نمایند؛ لزومی ندارد که اقدام به توقیف یک عدد ماهواره یا یک عدد فلش حاوی فیلم‌های مستهجن که برای استفاده شخصی متهم است، نمایند.
استثنا: چنانچه ضابطان دادگستری در هنگام بازرسی محل، ادله، اسباب و آثار جرم دیگری را که تهدیدکننده امنیت و آسایش عمومی جامعه است، مشاهده کنند، ضمن حفظ ادله و تنظیم صورت‌مجلس، بلافاصله مراتب را به مرجع قضائی صالح گزارش و وفق دستور وی عمل می‌کنند.
مثال: ضابطان که جهت کشف مشروبات الکلی، اقدام به بازرسی از منزل متهم می‌نمایند؛ تعدادی اسلحه و فشنگ یا مواد مخدر، یافت می‌کنند که در این صورت، می‌بایست آن‌ها را توقیف نمایند.